

Turkish Economic Review

www.kspjournals.org

Volume 2

March 2015

Issue 1

Modern İktisadi Büyüme: Bulgular ve Yansımalar *

Simon KUZNETS

1. Tanımlar

Bir ülkenin iktisadi büyümesi, o ülkenin ülke nüfusuna çeşitli iktisadi mallar arz etme kapasitesindeki uzun dönemli artış olarak tanımlanabilir. Bu büyüme kapasitesi gereksinim duyduğu gelişmiş bir teknoloji ile kurumsal ve ideolojik düzenlemelere dayanmaktadır. Bu üç bileşenin tanımı önem arz etmektedir. İktisadi büyümenin tanımında yer alan, arz edilen mallardaki sürdürülebilir artış ayrıca iktisadi büyümenin bir sonucudur. Bazı küçük ülkeler, nüfusları için artan bir gelir sağlayabilirler; çünkü böylesi ülkeler gelişmiş ülkelerden daha büyük ve artan oranda bir rant sağlayan, daha çok işletilebilir kaynaklara sahiptirler. Bu az sayıdaki şanslı ülkelerin neden olduğu dikkat çekici analitik problemlere karşın, burada doğanın tesadüfî armağanlarını başka ülkelere satanlar yerine, yalnızca gelişmiş modern teknolojilerle zenginlik yaratan ülkelerle ilgileneceğiz. Gelişmiş teknoloji ekonomik büyümesine *olanak veren* bir kaynaktır, fakat bu gelişmiş teknoloji, etkin olmayan bir potansiyel, gerekli bir koşuldur. Eğer teknoloji verimli ve geniş çapta kullanıma sokulup ve bu kullanım şekliyle kendi gelişim süreci de harekete geçirilecekse, gelişmiş bir beşeri sermaye birikimi tarafından üretilen böylesi yeniliklerin uygun kullanımının sağlanması için kurumsal ve ideolojik düzenlemeler yapılmalıdır. Modern iktisadi büyümeden örnek vermek gerekirse, buhar ve elektrik gücü ile bunları kullanacak büyük çaplı tesisler aile şirketi, bilgisizlik veya kölelik ile uyumlu değildir. Sayılanların hepsi erken dönemlerde, gelişmiş ülkelerde dahi hakim olan kurumlardır ve daha uygun kurumsal ve toplumsal bakışlarla yer değiştirilmeleri gerekiyordu. Aynı şekilde modern teknoloji, kırsal yaşam biçimi, büyük ve geniş aile yapıları ve bozulmamış doğaya duyulan saygı ile de uyumlu değildi.

Teknolojik gelişmenin kaynağı, hızı, en çok etkilediği belirli üretim sektörleri ve ilerleyen iktisadi büyüme asırlar boyunca ve dünyanın değişik bölgeleri arasında farklılık gösterdi; dahası teknolojik değişimlerle etkileşim içinde olan kurumsal ve ideolojik düzenlemeler yenilendi ve büyüyen ekonomiler yoluyla yayıldı. Uzun dönemli bir istikrarlı büyümenin temel kaynaklarını ile dünyanın önemli bir kısmına yayılmasını teşkil eden beşeri bilgideki gelişimin esas dönüm noktaları dönemsel yenilikler* olarak tanımlanabilir ve belki değişen iktisat tarihi dersi de her biri ayırt edici özelliğe sahip bir büyüme gerçekleştiren, dönemsel yeniliklerce tanımlanan iktisadi dönemlere göre alt bölümlere ayrılabilir.¹ Böylesi iktisadi dönemlerin belirlenmesi ve tarihlendirilmesinin uygulanabilirliği dikkate alınmazsa

* Orijinal bilgiler: "Modern Economic Growth: Findings and Reflections", American Economic Review, Vol.63, No.3, pp. 247-258, 1973. Bu makale, 14 Ocak 2015 tarihinde, AEA Telif Hakları Yetkilisi E. Lee tarafından sağlanan "Çevirisini Yayınlama" hakkındaki kurumsal izne dayanılarak yayınlanmaktadır. (Çeviri: Buket Çetin).

* 'epochal innovations' (Ç.N.)

¹ Ekonomik dönem kavramı ile ilgili bir tartışma için bkz. Kuznets (1996), sf. 1-16.

Turkish Economic Review

modern iktisadi büyümenin on sekizinci yüzyılın sonlarına kadar giden ve gelişmiş ülkelerle sınırlandırılmış (diğer ülkelerdeki kısmi etkileri dışında) belli bir dönemi temsil ettiği varsayımı üzerinden çalışmayı sürdürebiliriz. Dünya nüfusunun yalnızca dördte biri olan, Avrupa'nın birçok ülkesini, Batı Avrupa'nın deniz aşırı kıyılarını ve Japonya'yı kapsayan ülkeler modern teknolojinin potansiyelinden gerekli faydayı sağlamayı başarmalarından dolayı gelişmiş ülke olarak sınıflandırılmıştır.² Bu çalışma da modern iktisadi büyümeye ve tabii ki bu büyümenin dünya çapındaki etkilerine odaklanacaktır.

Yeterli alan olmadığından dolayı günümüz gelişmiş ülkelerinin büyüme yapısında gözlemlenen ortak niceliksel özelliklerin belgelere dayalı bir özeti sunmak mümkün olmamaktadır. Ancak bunların bazıları listelenmiştir, çünkü bugünkü dünyada iktisadi hayatın ayırt edici soruları anlamamıza katkı sağlamaktadırlar. Liste hazırlanırken seçici davranılmıştır ve ihmal suçlamalarına açıktır. Aynı zamanda liste, sadece kısaca göz atılıp ve tahmin edilebilen, bir yere kadar ölçmeden kaçınılan, bazı çıkarsamalar yapılabilen birkaç temel unsurun ve koşulun gözlemlenebilir ve ampirik olarak test edilebilir özelliklerini içermektedir.

2. Altı Nitelik

Modern iktisadi büyümenin altı niteliği milli hâsılanın ve bileşenlerinin geleneksel ölçümlerine, nüfusa, emek gücüne vb. unsurlara dayanan analizlerden ortaya çıkmıştır. Birinci ve en bariz özellik gelişmiş ülkelerdeki kişi başına düşen gelirin ve nüfusun yüksek büyüme oranlarıdır, her iki oranda en azından son otuz-kırk yıldır hem bu ülkelerde hem de dünyanın geri kalanında gözlemlenebilir büyüklüklerdir.³ İkinci özellik verimlilikteki artış oranının, mesela birim girdi başına düşen çıktı miktarı oranı, yüksek olmasıdır; temel üretim faktörü olan emek dışında diğer üretim faktörleri arasından birini eklediğimiz zaman bile durum aynıdır. Bu noktada da oranlar geçmiş yıllara göre yüksek seviyededir.⁴ Üçüncü özellik, ekonomideki yapısal dönüşüm oranının büyüklüğüdür. Yapısal dönüşümün temel yönleri tarımsal faaliyetlerden tarımsal olmayan faaliyetlere yönelmeyi, son yıllarda olduğu gibi sanayi sektöründen hizmetler sektörüne doğru bir hareketi, üretken birimlerin ölçeğinde değişimi, bununla ilişkili olarak bireysel girişimlerden bireysel olmayan ekonomik organizasyonlara doğru bir kaymayı ve bunların

² Yakın zamanlarda yapılan, Komünist olmayan ülkeleri tanımlayan bir sınıflandırma için: Birleşmiş Milletler *Yearbook*, Tablo 5, s.156. Bu sınıflandırma yıldan yıla çeşitlenmektedir ve bir şekilde diğer uluslararası ajanslarınkinden farklılaşmaktadır.

³ Komünist olmayan gelişmiş ülkeler için modern iktisadi büyüme süresince yıllık büyüme oranları kişi başına gelir için yüzde 2, nüfus için yüzde 1, toplam hasıla için yüzde 3'tü. Bu oranlar modern öncesi dönemdeki oranlardan, yaklaşık bir yüzyıl içinde, kabaca kişi başına gelirden beş, nüfusta üç ve toplam hâsılda on beş kat daha yüksekti. Modern öncesi dönemler hakkında ancak tahmin yapılabilir; fakat makul tahminler kişi başına gelirin modern dönemde, Batı Avrupa için orta çağlardan on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar olan süreçten on kat daha fazla olduğunu gösterir. Nüfus için de benzer bir karşılaştırma yapılırsa Avrupa bölgesi ya da Avrupa nüfuslu yerleşimlerin (örneğin Avrupa, Amerika, Okyanusya) 1850-1960 arası dönemdeki nüfusu 1000-1850 arası döneme göre yaklaşık 4-5 kat daha fazladır (bkz. Kuznets (1966), Tablo 1.2 ve 2.2, sf. 35 ve 38). Toplam üretimdeki zımni artış ise yaklaşık kırk veya elli kattır.

⁴ Geleneksel ulusal iktisadi hesapları kullanarak verimlilikteki artış oranı neredeyse bütün kişi başına üretim miktarını hesaplamak için istatistikî bakımdan yeterlidir. Saklı maliyetler ve girdilerin düzenlenmesine imkân vermesi ile bile verimlilikteki artış kişi başına üretimin yaklaşık yarısına denk gelmektedir. (bkz. Kuznets (1971), sf. 51-75, özellikle Tablo 9, sf 74, ve Tablo 11, sf. 93).

Turkish Economic Review

karşılığında emeğin mesleki konumundaki değişimi içermektedir.⁵ Bunların yanında, ekonomik yapıdaki değişimlere çeşitli başka yönler de eklenebilir (örneğin tüketim yapısı, yurt içi ve yurt dışı tedariklerin görece payları vs). Dördüncüsü, birbirleriyle yakından ilişkili ve son derece önemli olan sosyolojik ve ideolojik yapıdaki hızlı değişimdir. Bununla ilgili sosyologlarca tanımlanan modernizasyon sürecinin bileşenlerinden kentleşme ve sekülerleşme ilk akla gelenlerdir. Beşinci olarak, özellikle ulaşım ve iletişim alanlarında olmak üzere teknolojiye artan güçleri dolayısıyla (barışçıl ya da savaş yanlısı olsun), iktisadi olarak gelişmiş ülkeleri dünyanın geri kalanına ulaşma eğilimine sahiptirler. Modern dönem öncesinde böyle bir dünyadan söz etmek doğru olmazdı.⁶ Altıncı ve son özellik, dünya çapındaki kısmi etkilerine rağmen, dünya nüfusunun dörtte üçüne denk gelen ülkelerin iktisadi performansı ile modern teknolojinin barındırdığı potansiyelin arasındaki uyumun düşük seviyenin bile altında kaldığından modern iktisadi büyümenin yayılması sınırlı kalmaktadır.⁷

Modern iktisadi büyüme ile ilgili kısaca aktarılan özelliklerden toplam oranlarla ilişkili iki niceliksek özellik, toplumsal dönüşümlerle ilişkili iki özellik ve uluslararası yayılmayla ilişkili iki özellik modern iktisadi büyümenin ayırt edici bir iktisadi dönem olduğu varsayımımızı desteklemektedir. Eğer toplam büyüme oranı ile ekonomik, kurumsal ve hatta ideolojik yapısal dönüşümler önceki dönemlere göre evrimsel bir ivme ile gerçekleşen bir çerçeve sunuyorsa ve eğer tarihte ilk kez dünyanın farklı bölgeleri tek bir yermişçesine birbirleriyle yakından ilişkili ise, bazı yeni temel büyüme kaynakları ve dönemsel yenilikler bu radikal örneği oluşturmuştur. Bu yeni kaynağın, gelişen teknolojinin temelini oluşturan ve var olduğu önceki dönemden çok daha fazla potansiyel barındıran, bilimsel evrimin dönüm noktası modern bilimden doğduğu iddia edebilir.

Modern büyüme çok hızlı gerçekleşse de birçok eski eğilimi de sürdürmektedir. Bu devamlılık, Japonya ve belki Rusya dışında, özellikle de günümüz gelişmiş ülkelerinin modern büyüme ve endüstrileşme süreçleri başlamadan önce modern öncesi dönemdeki eğilimlerin sağladığı karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olmaları kanalıyla dünyanın geri kalanının ilerisinde olmaları bakımından önemlidir. Bu durum, iktisadi dönemler arasındaki ayırımın karışık bir entelektüel seçim olduğunu ve geçmişteki eğilimlerin devamlılığı ile onların zamanla değişen örneğininin yakından dikkate alınması gerektiğini vurgulaması bakımından da ayrıca önemlidir. Son yirmi yılda birçok gelişmiş ülkede üretimdeki ve verimlilikteki ivme bilimsel çalışma odaklı teknoloji ile sağlanan potansiyelin

⁵ Modern zamanlardaki hızlı yapısal dönüşümler emek gücünün tarımsal ve tarımsal olmayan üretim sektörleri arasındaki dağılımında gözlemlenen değişimler ile kolaylıkla açıklanabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde tarım sektöründe emek gücünün payı 1870'de yüzde 53,5 iken 1960'taki payı yüzde 7'den daha az bir oranda düştü. Belçika gibi eski bir Avrupa ülkesinde tarım sektöründeki emek gücünün payı 1846'dayüzde 51 iken bu oran 1947'de yüzde 12,5 ve 1961'de yüzde 7,5 oranında düştü (bkz. Bairoch vd. D-4 ve C-4 tabloları). Herhangi bir büyük ülkede (küçük "çevrenmiş şehirler"i hariç tutarak), emek gücünün içinde tarımsal sektörün payının yüzde 50'ye düşmesinin yüz yıllar alması göz önüne alındığında bir yüz yıl içinde bir ülkede yüzde 30 veya 40'a düşmesi çarpıcı bir şekilde hızlı bir yapısal dönüşüme işaret etmektedir.

⁶ Avrupa merkezli gelişmiş ülkelerin dışa doğru genişlemesi, modern iktisadi büyüme döneminin çok daha gerisine, Haçlı Seferleri'ne kadar gitmektedir. Fakat gelişmiş ülkelerin, on dokuzuncu yüzyılda ulaşım ve iletişim gücünün çok daha fazla artması sömürge ülkeler üzerine daha çok ve doğrudan bir politik hakimiyet sağlamalarına, daha öncede içe kapanık olan bölgelerin (Japonya örneğin) "açılmasına", bölünmemiş alanların da parçalara ayrılmasını (Sahra-altı Afrika gibi) olanak sağladı.

⁷ Daha ileri bir tartışma için aşağıda az gelişmiş ülkeleri tartışan IV. Bölüm'e bakınız

Turkish Economic Review

temel bir değişimini mi yoksa teknoloji ile sağlanan potansiyele erişebilmek için toplumun kapasitesinde temel bir değişimin olduğunu mu yansıtmaktadır? Bu ivme 1930'larda ve İkinci Dünya Savaşı'nda ABD gibi bir liderin karşısında durma yolunda, yaşanan kayıpları telafi etmek için bir yol mudur? Ya da sadece ABD'nin uluslararası politikaları yararına bir iklimin geçici yansıması mıdır? Gelişmiş ülkeler tarafından uygulanmış önceki eğilimlerin devamının bir yayılması mıdır ya da yeni bir ekonomik dönemin habercisi midir? Bu sorular şüphesiz aydınlatıcıdır, fakat modern iktisadi büyümenin ayırt edici bir dönem olarak gözlemlenmesi fikrinin daha kapsamlı analitik problemler olduğunu hissettirmektedirler.

Belirtilen altı özellik birbirleriyle ilişkilidir ve en dikkate değer olan ise aralarındaki bu ilişkidir. Emek gücünün toplam nüfusa oranının oldukça istikrarlı olması koşulu ile kişi başına üretimdeki yüksek bir artış oranı çalışan başına üretimdeki bir artış oranı ve ortalama çalışma saatlerinin düşmesi ile kişi başına denk gelen çalışma saati daha yüksek bir büyüme oranı anlamına gelir. En geniş anlamıyla, eğer ki çarpıcı bir sermaye birikimine izin verirsek verimliliğin artış oranı yüksek olur ve aslında kişi başına gelir ile tüketimdeki muazzam artışı yansıtır. Kişi başına gelir ve tüketimdeki artış gelişen teknolojinin gerçekleşmiş etkisini yansıttığından çeşitli üretim sektörleri üzerinde teknolojik yeniliklerin farklılık gösteren etkileri, çeşitli tüketim ürünlerine yönelik iç talebin gelir esnekliğinde farklılaşma ve dış ticarete değişen karşılaştırmalı üstünlükler kanalıyla üretim yapısında hızlı bir dönüşüme yol açması kaçınılmazdır. Daha önce belirtildiği gibi gelişen teknoloji üretim tesislerinin ölçeğini ve ekonomik girişimci birimlerini değiştirir. Sonuç olarak emek gücünün modern iktisadi sisteme etkin katılımı bulunduğu yerde ve yapıda, mesleki gruplar arasındaki ilişkilerde ve hatta emek gücü ile toplam nüfus arasındaki ilişkilerde hızlı bir değişimi gerektirir. Böylece iktisadi yapıdaki hızlı değişimler yalnızca yüksek toplam büyüme oranları ile ilişkili olmuyor, aile biçimleri, kentleşme, insanın kendi rolü hakkındaki görüşü ve toplumdaki başarısının ölçüsü gibi toplumun diğer yönleri ile de ilişkili oluyor. Başka ülkelere önce sürece dahil olan ülkelere modern iktisadi büyümeyi sürdüren dinamikler coğrafi olarak bir noktaya ulaştığı anlamına gelir; ulaşım ve iletişimdeki temel değişiklikler yoluyla sürecin ardışık bir şekilde saçılması az gelişmiş ülkelere de yayıldığı anlamına gelir. Aynı zamanda on sekizinci yüz yılın son yıllarına göre nispeten daha kısa olan bir dönemde modern teknolojinin sahip olduğu yeni, büyük potansiyeli iktisadi büyümeye dönüştürmek için ihtiyaç duyulan kurumsal ve ideolojik dönüşümleri gerçekleştirmedeki zorluk sistemin yayılmasını sınırladı. Dahası böylesi dönüşümlere engel olan, gelişmiş ülkeler tarafından az gelişmiş ülkelere dayatılan politikaları ki günümüzde de durum aynı şekildedir.

Modern iktisadi büyümenin özellikleri birbiriyle ilişkili ise, bir tanesi bir diğerini tetikleyip ardışık nedenlerin doğmasına neden oluyor ya da bir grup ortak etkenin eş zamanlı etkileri iseler dikkate değer, makul bir ilişki daha belirtilmelidir. Modern iktisadi büyümenin birçok ayırt edici yönünü teşkil eden teknolojik yeniliklerin yaygın kullanımı, bilimin daha ileri bir gelişme süreci ile yakından bağlantılıdır. Bu da karşılığında teknolojinin gelişmesine ilave dayanak sağlar. Bu konu hala derinlemesine çalışılıyorsa da teknolojik yeniliklerin (çoğu günümüz bilimsel buluşlarına dayanan yenilikler) kitlesel kullanımının olumlu bir geri bildirim sağladığı açıkça görülmektedir. Sadece uzun süren temel ve uygulamalı araştırmalar ve büyük sermayenin talep ettiği daha fazla bir ekonomik artı sağlanmazlar, özellikle bilimsel alanda kullanım için daha elverişli araçların gelişimi ve iktisadi üretimin değişimi baskısı altındaki doğal süreçlerin davranış biçimi üzerine yeni veriler de sağlarlar. Başka bir deyişle gelişmiş ülkelerdeki birçok üretim tesisi, doğal süreçlerin keşfinin yapıldığı, temel ve uygulamalı araştırmalar

TER, 2(1), S. Kuznets. p.32-43.

Turkish Economic Review

için çok büyük hizmetler veren yeni araçlar üzerine yapılan araştırma merkezleri birer laboratuvar olarak ele alınabilir. Son iki yüz yıl, teknolojik yenilikleri harekete geçiren temel ve uygulamalı araştırmaların sağladığı faydalı bir bilgi stokuna yaptığı katkı bakımından muazzam hızda bir dönem olması tesadüfî değildir. Böylelikle modern iktisadi büyüme, kitlesel kullanımdan doğup daha ileri bir bilgi düzeyi sağlayan geri bildirimler yoluyla yüksek oranda gelişmeyi sürdüren karşılıklı bir ilişkiyi yansıtır. Bazı engeller müdahale etmezse kendi kendini sürdürebilen ve bütün evreni kapsayan (insanoğlunun gezegende kaplandığı alandan ziyade) bir teknolojik gelişme mekanizması da sağlar.

3. Bazı Çıkarımlar⁸

Şimdi, bazı toplumsal çıkarımlar ve modern iktisadi büyümenin ülkelerin farklı nüfus gruplarının yaşam koşulları üzerindeki etkileri hakkında kısa bir tartışmaya dönüyorum. Bu etkilerin birçoğu özel bir ilgiye değerdir, çünkü bu etkiler ekonomik büyümenin şu anki ölçümlerinde yansıtılmamaktadır ve bu ölçümlerdeki ihmalin farkındalığı, sınırları ile ekonomik büyümenin ekonomik ölçüm kısıtlarıyla ilgili canlı bir tartışmaya teşvik etmektedir. Yaşam koşulları üzerindeki etkiler kısmen modern iktisadi büyümedeki teknolojik yeniliklerin temel rolünden, kısmen üretim yapısının altında yatan hızlı değişimden kaynaklanmaktadır. İkincisinden başlarsak örneğin kentleşme, iç göç, liyakate dayalı meslek seçimi olarak adlandırılabilenimiz çalışan konumuna geçmek şimdiden modern iktisadi büyümenin özellikleri olarak belirtilmektedir. İktisadi yapıdaki bu hızlı dönüşümün etkilerinin önemli iki ayağı detaylıca bahsedilemeye değerdir.

Birincisi, kentleşme ile sunulan yaşam koşullarındaki değişimler açıkça ekonomik ölçümlere dâhil edilmeyen çeşitli maliyet ve getiriler içermektedir ve bu değişimler hiçbir zaman ölçmek için elverişli olmayabilir. Kırsal bölgelerden şehirlere yapılan iç göç, göç edelerin köklerinin yerinden edilmesinin ve bilinmeyene uyumun hatırı sayılır maliyetleri ile kent yaşamının daha yüksek maliyetlerini temsil etmektedir. Yeni becerilerin öğrenilmesi ve daha önce edinilen becerilerin değerinin azalması hem bireyler hem de toplum için açık bir şekilde maliyetli bir süreçtir. Fakat eğer bu tür maliyetler ölçümde ihmal edildiyse ki hala geleneksel hesaplarda böyledir, bunun bazı sonuçları olurdu. Daha yoğun nüfusuyla kent yaşamı imkânlar ve kırsal bölgelerdeki 'sıkıcı ve yabancı' hayatta ulaşılamayan manevi şeyler sağladı; yeni beceriler bir kez öğrenildi mi görece daha zengin bir yaşam için yeterli bir dayanaktır. Kente doğru yaşanan dönüşümdeki saklı maliyet ve getiriler üzerine yapılan bu yorum, örneğin iktisadi faaliyetlere katılımın niteliği, toplumsal değerler ve toplumdaki olağandışı üyeler üzerindeki yeni baskılar gibi iktisadi büyümenin yarattığı diğer birçok dönüşümün içerdiği maliyet ve getiriler üzerine yapılabilir.

Yapısal değişimin ikinci ilgi çeken yönü, belirli üretim sektörlerine bağlı belirli nüfus gruplarının ekonomi içindeki görece paylarının değişimini yansıtmaktadır. İktisadi bağlar insanların hayatında baskın hale geldiğinden beri belirli bir sektörün payındaki değişim ile bu sektörün ayırt edici özelliklerindeki değişim ve hatta varlık biçimi bu sektöre bağlı kesimleri etkiler. İktisadi büyüme çiftçiler, küçük ölçekli üreticiler, toprak sahipleri gibi belirli bir kesimin başka bir kesime karşı

⁸ Burada üzerinde durulan noktaların birçoğu Kuznets (1971)'de, özellikle 2. Bölüm'de sf 75-98 aralığında iktisadi büyümenin geleneksel olmayan maliyetleri konusu tartışılırken de gözden geçirilmiştir. Yine aynı bölümde sf 314-354 aralığında, iktisadi ve toplumsal yapılarıdaki farklı yönlerin yapısal dönüşümleri ve bütün değişimler arasındaki çeşitli karşılıklı ilişkiler incelenirken tartışılmıştır.

Turkish Economic Review

görelî konumunda bir düşüş, kabul edilebilirliği zor ve hatta tarihin de bize gösterdiği gibi sıklıkla direnç gösterilen mecburi bir değişimi getirir. Daha önce var olan iktisadi kesimlerin görelî konumlanmaları arasında devam eden rahatsızlık, bütün kesimlerdeki mutlak gelir ve üretim artışına rağmen, çatışmalara gebe dir. Bazı durumlarda bu çatışmalar iç savaş başlatmıştır; nitekim Amerika Birleşik Devletleri'ndeki İç Savaş bunun bariz bir örneğidir. Bu duruma başka örnekler verilecek olursa, sanayileşme döneminin başlarında günümüz gelişmiş ülkeleri arasında ya da yakın zamanda az gelişmiş ülkeler içinde bu çatışmalar eksik olmamıştır.

Böylesi çatışmalar büyük maliyetlere ve toplumun politik yapısında zayıflamaya neden olmayacak şekilde çözümlendiği takdirde modern iktisadi büyüme mümkün olacaktır. Otoritesi sadakat ve duyarlı bir toplum temeline dayalı egemen devlet, kısacası günümüz ulus devleti, büyümenin neden olduğu böylesi çatışmaları barışçıl yollarla çözüme çok önemli bir rol oynamaktadır. Fakat ulus devletin bu ve başka hizmetleri, milliyetçiliğin yoğunlaşması ya da buna çok benzer etkileri gibi çeşitli yollardan pahalıya mal olabilir. Birçok gelişmiş ülke sicili büyüme çatışmalarının çözülmesi, direniş ve büyümenin önündeki engellerin üstesinden gelmek için yapılan, gelecek nesillere bırakılan ağır bir miras olan bedeli gözler önüne sermektedir (özellikler Almanya ve Japonya'da). Şüphesiz, ulus devletin tek iktisadi işlevi bu değildir; ulus devlet ayrıca büyümeyi ve yapısal değişimi harekete geçirebilir. Yeni üretim potansiyellerini organize etmek ya da yönlendirmek amacıyla teklif edilen yasal ve kurumsal yeniliklere hakemlik etmek, onları seçmek ya da seçim dışı bırakmak devletin bahsedilen işlevleriyle ilişkili diğer hizmetleridir. Bu da, yasal ve kurumsal düzenlemelerin toplumdaki farklı kesimleri farklı yönlerden etkileyebileceği için çatışma yaratabilir başka bir meseledir.

Modern iktisadi büyüme, iktisadi ve toplumsal yapıdaki hızlı değişimden kaynaklı başlayan sürekli çatışmalarla ilgili çözümlerle uğraşmak zorunda olduğunu için denetimli bir evrim süreci olarak tanımlanabilir. Modern iktisadi büyümenin özelliklerinden teknolojik yeniliklerin başarısı ve gerekli düzenlemeleri sağlayan toplumsal yenilikler iktisadi ve toplumsal yapıyı etkileyen temel etmenlerdir. Fakat bu yenilikler, daha açıkça ifade edilmeyi hak eden başka etkilere sahiptirler; aşağıda, teknolojik yeniliklerin etkileri üzerinden tartışılırken varılan sonuçlar yasal yapılardaki yeniliklere, kurumsal yapıya ve hatta ideolojiye *eşit oranda* atfedilir.

Teknolojik bir yenilik, özellikle son bir temel buluşa dayalı olan, kısmen bilinmeyene yapılan bir girişimi temsil eder; yeniliğin geniş çapta yaygınlaşmasının doğrudan ya da kendisiyle ilişkili etkileri ortaya çıkana kadar herhangi bir şey tam olarak bilinemez. Yeni bir buluş, eğer kapsamlı uygulamalar ve ilerlemeler sağlıyorsa büyük bir icattır (örneğin, sabit buhar makineleri biçimi çoğunlukla James Watt'a atfedilebilir). Yeni ve birikimli etkileri uzun bir zamana yayılır, iktisadi üretimde ve üretim ilişkilerinde muazzam bir dönüşüme yol açar. Fakat bu yeni etkiler, güçlkle tam olarak öngörülebilir ve öncesinde gereğince değerlendirilebilir (hatta bazen sonrasında da bu güçlük devam edebilir). Bu ifade modern iktisadi büyümeyi işaret eden elektrik enerjisi, içten yanmalı motor, atom enerjisi, iletişim ve ölçümleme için uygulanan küçük ışınlar ile çelik, alüminyum, plastik vs. gibi yeni endüstriyel materyallerden doğan buluşlar listesi için de ayrıca geçerlidir. Takip eden ülkeler için teknolojik yenilik, var olan bir teknolojiye uyumlaştırma süreci olduğunda bile sonuçlar tam olarak öngörülemez. Çünkü daha önce bir araya getirilmemiş bilinmeyen bir teknoloji ile yeni bir kurumsal ve ideolojik çerçevenin birleşimini temsil etmektedir. Bilgi ve teknolojideki yenilikler dikkate değer bir büyümenin ön koşulları olduğundan beri eşsiz yenilik,

TER, 2(1), S. Kuznets. p.32-43.

Turkish Economic Review

bilinmeyi keşif unsurların modern öncesi zamanlarda da öne çıktığını söylemeye gerek yok. Ancak böylesi yeniliklerin başarı *oranı* şüphesiz modern iktisadi büyümede daha barizdi ve bu yenilikler daha yüksek bir büyüme hızı oranı için taban sağladı.

Böylesi yeni ve bilinmeyen girişimlerin etkileri sayısızdır. Bunların en dikkat çekenini olumlu ya da olumsuz *sürpriz*, beklenmedik sonuçları olanlardır. Bir buluş ya da yenilik çok daha fazla üretkenlik ortaya koyabilir ve daha geniş kitlesel uygulama ile mucidin veya öncü girişimcilerin hayal ettiğinden çok daha birikimli ilerlemeleri tetikleyebilir. Ya da temel bir buluşun kitlesel uygulaması, yayılmasının erken safhalarında kolaylıkla öngörülemeden, beklenmedik negatif ölçekte ekonomiler üretebilir. Birçok Schumpeteriyen girişimci kapsamlı bir şekilde katkıda buldukları, neticede onlara ün ve şans getiren yeniliklerin önemini kavramada başarısız oldu. Ve birçoğumuz, sonsuz nimet olarak görünen bazı teknolojik ve toplumsal buluşların beklenmeyen olumsuz etkilerini işaret edebiliriz.

Buradaki dikkate değer yan, sürprizlerin birer kaza olarak görülemeyeceğidir; çünkü bu sürprizler, bilinmeyen unsurlar içeren teknolojik (ve toplumsal) yenilik sürecinin özünde bulunur. Buna ek olarak, temel bir yeniliğin yayılması uzun ve karmaşık, tam olarak tahmin edilemeyen bir ardışıklığı barındırır; öyle ki başlangıçtaki bir iktisadi etki sürecin başka safhalarında karşılığını bulabilir. Bu da, yeniliğin birey refahı üzerine yarattığı etkinin koşullarını değiştirecek ve uyarılma ile ilgili yeni sorunları yaratacaktır. Örneğin, günümüzde kitlesel ulaşım araçları olarak binek otomobillerinin başlangıcından itibaren ardışıklığı kolaylıkla takip edilebilir; banliyölerin büyümesi, şehir merkezlerinden buralara hızlı akış, düşük gelirli tüketicilerin ve işsiz göçmenlerin şehir merkezlerindeki gecekondu bölgelerinde yoğunlaşması, ağır kentsel, finansal vb. sorunlar, metropoliten bir toplulaşma eğilimi. Fakat bu ardışıklığın doğası ve yorumlanması elbette ki 1920'lerde, ABD'de binek otomobillerin kitlesel hizmet işlevine başladığı yıllarda, böylesi açık değildi.

Aslında, bu kurgusal çizgiyi daha ileri götürmek için bütün iktisadi büyümelerin olumlu olduğu kadar olumsuz *bazı* beklenmedik sonuçları beraberinde getirdiği iddia edilebilir. Olumsuz sonuçlar, temel yeniliklerin kitlesel etkilerinin hissedilmesi ile tatmin edilmesi gereken ihtiyaçların karşılanması bakımından daha büyük önem taşır. Eğer bu iddia edilen geçerli ise modern iktisadi büyümeye, yeniliklerdeki hızlı başarı ve kitlelere yayılma süresinin kısaltılması yanında olumsuz etkilerin nispeten yüksek oranı da eşlik etmelidir. Fakat düşük teknoloji pre-modern iktisadi büyümenin, daha büyük oranda kestirilemeyen benzer sorunlara sahip olduğu unutulmamalıdır. Klasik iktisatçıların (hatta dolaylı olarak Marksistlerin) de çok ilgilendiği bir konu olan doğal kaynakların tükenmesi tehlikesini ihmal edip yalnızca erken dönem kentleşmeyi bile dikkate alsak nüfusun sağlıklı kırsal bölgelerden hastalık eğilimli daha sağlıksız koşullardaki şehirlere göçleri ile ölüm oranlarındaki önemli artış temel olumsuz etkilerden biridir. Burada iki nokta önemlidir. Birincisi, altında yatan analiz ne olursa olsun büyümenin olumsuz etkileri, büyümeden feragat ettirecek, olumlu katkılarına daha ağır basan koşullar olarak görülmedi. İkincisi ise büyümenin beklenmedik olumsuz sonucu bir kez ortaya çıktı mı fiziksel ve toplumsal teknolojinin bu sonucu azaltmayı ve ortadan kaldırmayı hedeflediğini varsayılabilir. Süreç içerisinde olumsuz sonuçları öngörmek, bunlar için etkili önlemler almak ve iyileştirici eylemlerde bulunmak çok zor olduğundan birçok durumda olumsuz sonuçların birikmesine, teknolojik ve toplumsal sorunlar olmalarına izin verildi. Hatta böylesi bir eylem başlatıldığında dahi etkili bir teknolojik ya da politik çözümde gecikmeler olabildi. Erişilen iktisadi büyüme ne olursa olsun sorunlara sahip olacağımız halde, iktisadi büyümenin tarihsel ışığında beklenmedik olumsuz böylesi sonuçların üzerinden

TER, 2(1), S. Kuznets. p.32-43.

gelinerek başarılı olunduğundan haklı olarak problemlerin geçici olacağı iddia edilebilir.

4. Az Gelişmiş Ülkeler

Unsurların iki ana grubu modern iktisadi büyümenin yayılmasını sınırlayan etmenler olarak görünmektedir. Birincisi, daha önce de belirtildiği üzere, böylesi bir büyüme, büyümeyi arttıracak toplumsal grupları teşvik ederken, istikrarlı fakat esnek bir politik ve toplumsal çerçeve ile hızlı yapısal değişimleri tahsis edebilme ve yarattığı çatışmaları çözebilme yetisini gerektirir. Günümüz gelişmiş ülkelerinin bile on dokuzuncu yüzyılda veya yirminci yüzyıl başında giriştikleri uzun mücadelelerin de gösterdiği gibi, böylesi bir çerçeveye hızlı ve kolayca erişilemez. Japonya, Avrupa modernleşmesinden kaynaklı gelişen ülkeler dışında olup gelişmiş ülkeler grubuna katılan tek ülkedir. İktisadi büyüme Avrupa modernleşmesine özgü, ikamesi zor bulunan unsurlar içeriyorsa böylesi bir durumda modern bir çerçevenin ortaya çıkması bilhassa daha zor olabilir. İkincisi, gelişmiş ülkelerdeki örgütlenişin artan milliyetçi yapısı, dünyanın geri kalanına doğru yönelen, modern iktisadi ve toplumsal unsurları sunan politikaları birçok alanda açıkça engelledi. Bu politikalar sömürgeci konumun dayatılmasından siyasi özgürlük üzerindeki diğer sınırlamalara kadar geniş bir alana yayıldı; sonuçta iktisadi ilerleme yerine siyasi bağımsızlık ve toplumdaki yerli bireylerin alt konumlarının ortadan kaldırılması en ileri öncelik oldu.

Az gelişmiş ülkelerin modern iktisadi büyümenin potansiyel fırsatlarından yararlanmadaki başarısızlığını açıklamada kullanılan, emperyalist sömürden yerli ekonominin ve toplumsal yapının geri kalmışlığına kadar geniş bir alanı kapsayan, kendi içinde hararetli ve önyargılı çeşitli unsurların ağırlığı her ne olursa olsun olgusal bulgular açıktır. Şu anda dünya nüfusunun dörtte üçü ya da çoğunluğu az gelişmiş ülkelerde yaşamaktadır. Daha önemlisi nüfus yoğunluğunun, kişi başına üretimin en düşük olduğu seviyede yoğunlaştığıdır. 1965'te, geçtiğimiz yıldan elimizde bulunan dünya çapındaki karşılaştırmalı üretim tahminlerine göre, 3,27 milyar olan dünya nüfusunun iktisadi olarak gelişmiş ülkelerdeki 0,86 milyarının kişi başına GSYH'sı (piyasa fiyatlarında) yaklaşık 1900 \$ iken 1,72 milyarının kişi başına GSYH'sı 120 \$'dan azdı. Az gelişmiş ülkelerin bu dar tanımıyla bile orta grup ülkeler nüfusun 0,7 milyarından veya %20'sinden azıydılar.⁹Böylece nüfusun baskın gelen kısmı çok düşük ve daha yüksek kişi başına gelirlili nüfus arasında bölünmüştü. Açıkçası modern iktisadi büyümenin bu yönü ilgimizi çokça çekmektedir; niceliksel veri ile az gelişmiş ülkelerin kurumsal yapısı hakkında şu anda sahip olduğumuz bilginin gelişme konuları hakkındaki bilgimizden daha sınırlı olduğu gerçeği bahsedilen nüfus yapısını ihmal etmemiz için yeterli bir sebep değildir.

Birçok ön bulgu veya daha makul çıkarımlar buraya not düşülebilir. Birincisi, az gelişmiş ülkeler grubunu bir şekilde özellikle 1965 fiyatlarıyla 120\$'ın üstünde kişi başına gelire sahip ülkelere doğru genişletirsek (ki yapmalıyız), bu grup nüfus ve doğal kaynaklar arasındaki ilişkiyi, miras kalan kurumları ve gelişmiş ülkelerin

⁹Veriler, Everett Hagen ve Oli Hawrylyshyn'in verilerine dayanmaktadır. Bunlar öncelikle Birleşmiş Milletler'in yayınları ile bunlara ek yardımcı bazı kaynaklardır (özellikle de Komünist olan ülkelerin verileri için); dönüşüm oranları için de geleneksel olarak 1965 ABD doları kullanılmıştır. Komünist ülkeler için yapılan tahminler uluslararası GSYH kavramı için düzenlendi. Gelişmiş ülkeler kişi başına geliri 1000 \$ ya da daha fazla olan ülkeleri ve Japonya'yı içermektedir; istisnai doğal kaynaklarla donatılmaları sebebiyle, yüksek kişi başına GSYH'ya sahip küçük ülkeler gelişmiş ülke sınıfına dâhil edilmemiştir.

Turkish Economic Review

geçmişten gelen etkilerini (farklı zamanlarda ve farklı yollardan etkiler) içeren aşırı geniş bir alanı kapsar. Örneğin nüfus büyüklüğü bakımından Çin ve Hindistan gibi dev ülkeler ile Afrika ve Latin Amerika'daki küçük nüfuslu ülkeler arasında göze çarpan bir karşıtlık varken, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki karşıtlık Batı bu ülkeler üzerinde yarattığı etkilerin dönemi arasında mevcuttur. Buna ek olarak Sinik ve Batı Hindistan medeniyetlerinin günümüz Avrupa'sında bile herhangi birini gölgede bırakan, bir araya gelmiş devasa toplumlar yaratan dikkate değer kurumları, Amerika'daki Kızılderili toplumlarını yapılandıran ya da Afrika'da yer alan çok sayıdaki kabile toplumlarını biçimlendiren kurumlarla çok az benzerlik göstermiştir.

Az gelişmiş ülkelerle ilgili genellemeler, bu çeşitli koşullar ve kurumlar ışığında çok dikkatli ve eleştirel bir şekilde irdelenmelidir. Şüphesiz modern iktisadi büyümenin potansiyelinden faydalanmadaki ortak başarısızlıkları belirli birçok ortak özellik anlamına gelmektedir: düşük kişi başına gelir seviyesi, tarımsal ve ya çeşitli madencilik sanayilerinin büyük payı, genel olarak küçük ölçekli üretim. Fakat belirli değişkenler de büyük ölçüde farklılaşır ve büyüme önündeki engeller, özgüllüklerine göre ciddi şekilde farklılaşabildikleri için her biri farklı bir politik yön gerektirebilir.

İkinci çıkarsama bugün az gelişmiş ülkelerin büyüme durumu, birçok açıdan günümüz gelişmiş ülkelerinin modern iktisadi büyümeye geçişindeki durumundan önemli ölçüde farklılaşmaktadır (bir ihtimal Japonya hariç tutulabilir ki bu noktada da pek emin olunamaz). Dünya nüfusunun en büyük kısmı olarak hesap edilen az gelişmiş bölgelerde kişi başına gelir seviyesi gelişmiş ülkelerin sanayileşme dönemi öncesindeki seviyenin çok aşağısındadır ve gelişmiş ülkeler, sanayileşme öncesinde düşük kişi başına gelir seviyesinin yaygınlığı bakımından değil, iktisadi açıdan dünyanın geri kalanının önündeydi. Birçok büyüklük, bazı temel koşullarda da olduğu gibi oldukça farklıdır: hiçbir gelişmiş ülke (Rusya hariç) modern iktisadi büyümeye geçişte Hindistan ya da Çin'in, hatta Pakistan ve Endonezya'nın büyüklüğüne yaklaşmadı; günümüz gelişmiş ülkelerinin hiçbiri az gelişmiş ülkelerin son yıllardaki belirgin özelliklerinden nüfusun doğal artışındaki yüksek oranları düzenlemek zorunda kalmadı. Bilhassa I. Dünya Savaşı öncesinde eski Avrupa ülkelerinde ve hatta bir bakıma Japonya'da yerinden edilmiş nüfusun, bugün çok nüfuslu az gelişmiş ülkelere izin verilmeyen, daha uygun fırsatlar sunan alanlara yaptığı büyük göçler yoluyla sanayileşmenin bazı baskılarını hafiflettiler. Elbette, bugün az gelişmiş ülkelerin faydalandığı fiziksel ve toplumsal teknoloji on dokuzuncu yüzyılın hatta yirminci yüzyılın ilk yıllarındakinden çok daha kolay ulaşılabilir. Fakat bu geride kalmışlık ve yığılmış teknoloji birleşimi, günümüz az gelişmiş ülkelerinin büyüme durumu ile gelişmiş ülkelerin modern iktisadi büyüme sürecine başladıkları zamanki büyüme durumları arasında önemli farklar yaratmaktadır.

Son olarak, muazzam fiziksel ve toplumsal sermaye birikimine rağmen, az gelişmiş ülkelerin ihtiyaçları için en uygun yenilik stokunun fazla olmaması bir bakıma iyi olabilir. Temel bilimlerdeki gelişmenin menşe ülkenin teknolojik ihtiyaçlarına yakından bağlı olmayabileceği iddia edilse bile (ve hatta tartışılabilir de), şüphesiz uygulamalı ilerlemeler, buluşlar ve araçlar buldukları ülkelerdeki belirli ihtiyaçların karşılığıdır. Bu durum, kuşkusuz İngiltere'deki Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan birkaç temel buluş için geçerliydi ve keşfin dayanağı olarak çok sayıdaki gerekliliğin göstergesidir. Bu da bir yere kadar geçerlidir ve bugün gelişmiş ülkelerdeki üretim koşulları ölçüde kalabalık nüfuslu az gelişmiş ülkelere büyük farklılaşsa da gelişmiş ülkelere zaman içinde gelişen fiziksel teknoloji gerekli yenilikleri sağlayamayabilir. Ya da gelişmiş ülkelere gelişen sosyal teknoloji benzer şekilde, çeşitli kurum ve nüfus farklılıklarına sahip az

TER, 2(1), S. Kuznets. p.32-43.

Turkish Economic Review

gelişmiş ülkeler için uygun kurum ve düzenleme biçimleri olmayabilir. Dolayısıyla, emek tasarrufu sağlayan buluşlara vurgu yapan modern teknoloji toprak, su gibi diğer faktörlerin kıt olduğu fakat emek bolluğu olan ülkeler için uygun olmayabilir; kişisel sorumluluğun ve ekonomik çıkar arayışının ön planda olduğu modern kurumlar, tarım toplumlarının sahip olduğu geleneksel yaşam örüntülerinin hâkim olduğu az gelişmiş ülkeler için uygun olmayabilir. Bu eleştiriler modern teknolojinin transfer edilebilir birçok değerli parçasının inkar edilmesi olarak yorumlanmamalıdır; az gelişmiş ülkelerin ihtiyaçlarına uygun düşen olası fiziksel ve toplumsal araçların kısıtlılığına vurgu yapılmak istenmiştir.

Yapılan gözlemlerin geçerliliği varsayımı altında az gelişmiş ülkelerdeki büyüme sorunları ile ilgili çıkarsamalara devam edeceğiz. Geri kalan gözlemlerde, bilgi ve veri kısıtı nedeniyle sorunları açıkça formüle etmekten çekiniyorum. Fakat en azından bir çıkarsama küçük bir bilgiyi haklı çıkarmak için yeterince önemlidir ve bu alanda birçok günümüz olayını aydınlatır görünmektedir. Bu çıkarsama, az gelişmiş ülkelerde temelli bir ekonomik ilerlemenin mevcut teknoloji birikiminde küçük değişiklikleri, politik ve sosyal yapıda ise çok daha fazla yenilikleri gerektirdiğidir. Mesele yalnızca var olan fiziksel veya sosyal araçları ödünç almak ya da değişkenlerdeki farklılıklara izin veren geçmişteki büyüme örüntülerini uygulamak olmayacaktır.

Yenilikçi gerekliliklerin özellikle toplumsal ve politik yapılarda olması muhtemeldir. Komünist himaye altındaki ülkelerde kırk yıl öncesinde başlayan (SSCB'nin ilk 5 Yıllık Planı ile başlar) zorunlu sanayileşme sürecinde toplumsal ve politik yapılardaki oldukça şiddetli değişimler sosyal buluş ve yenilik türlerinin bariz örneklerdir. Demokratik ve Komünist olmayan otoriter rejimler dışında kalan Komünist örgütlenişin farklı biçimlerinde bile bu değişimler benzerlik gösterir. Toplumsal ve politik yapılardaki bu yeniliklerin, iktisadi geri kalmışlık ile modern iktisadi büyüme potansiyeli arasındaki gerginliğe karşılık yapıldığını öne sürmek ya da tarihten kalan değiştirilemez etkiler olduğunu iddia etmek fazla basitleştirici bir yorum olurdu. Fakat politik ve toplumsal çatışmalara verilen karşılık ne olursa olsun, bu mücadele bir kez çözüldü mü ortaya çıkan sonuçlar iktisadi büyümenin gerçekleşebildiği koşulları önemli ölçüde şekillendirmektedir. Birçok günümüz az gelişmiş ülkeyi uygun bir iktisadi büyüme ile bağdaşan, uygulanabilir bir politik çerçeve için muhtemelen uzun bir deneyim ve mücadele süreci beklemektedir; bu süreç, erişilen ve erişilebilir iktisadi büyüme arasındaki *algılanan* boşluğun genişlemesiyle daha yoğun ve şiddetli olacaktır. Bir iktisatçı, değişkenleri farklı olmak durumunda olsa bile, büyümenin bazı gerekli yönlerinin olması gerektiğini iddia edebilir (örneğin sanayileşme, büyük ölçekli üretim vs.); birçok belirli nitelik tarihten kestirimlerin yapılması çok zor olan toplumsal ve politik yeniliğin sonuçlarına bağlı olacaktır.

5. Son Yorumlar

Bu tartışmanın hedefi modern iktisadi büyümenin temel özelliklerini kabaca açıklamak ve ulusların ortaya koyduğu iktisadi büyüme hakkındaki ampirik çalışmadan bazı çıkarsamaları belirtmektir. Bu çalışma disiplininin başlangıcı, Adam Smith'in 'Uluslararası İktisadi Büyümesi' olarak da adlandırılan *Ulusların Zenginliği* eserine kadar gider. Fakat niceliksel dayanak ve iktisadi büyümeye olan ilgi son otuz-kırk yıldır oldukça arttı; sürece dayalı ampirik çalışmaların ilerleyişi için iktisat tarihi ile ilgili geçmiş çalışmalar ve geçmiş iktisadi analizlerin biriken sonuçları daha zengin niceliksel veriler ile birleştirilebilir. Yukarıda yapılan açıklamalar için, çoğunluğu gelişmiş ülke olan birçok ülkede yapılmış çok sayıda ve çeşitli çalışmaların sonuçlarından yararlanılmıştır; bireysel bazı yorumlarım olsa bile tartışmalar geniş bir müşterek çabayı yansıtmaktadır.

TER, 2(1), S. Kuznets. p.32-43.

Turkish Economic Review

Modern iktisadi büyümenin en ayırt edici özelliği yüksek bir toplam büyüme oranı ile yıkıcı etkiler ve yeni “sorunlar”ın birleşimi olmasıdır. Yüksek büyüme oranı bilgi sermayesine ilavelere dayanan büyük teknolojik yeniliğin yaygın kullanımı ve bu sermayeye yapılan daha fazla ilavenin arasındaki karşılıklı etkileşim ile sürdürülür. Yıkıcı etkiler, iktisadi ve toplumsal yapının değişimindeki hızlı büyümeye maruz kalan etkilerdir. Sorunlar ise yeniliklerin yayılmasının beklenmedik ve öngörülemeyen sonuçlarıdır (“yenilik” kavramı bilinmeyene ve yeniye olan vurguyu içerir). Buna ek olarak iktisadi büyümenin her biri uzun bir tarihe sahip az gelişmiş ülkelere doğru yavaş yayılmasından kaynaklı sorunları, modern iktisadi büyümenin doğduğu alanlardan ayrılmakta ve nispeten ayrılmaktadır. Böylece, az gelişmiş ülkeler tek ve birbirine bağlı bir dünyada –ki isteseler bile geri çekilemeyecekleri bir dünyadır bu, makul bir rol üstlenmek için modern teknolojinin büyük potansiyelinden faydalanmak amacıyla mücadele ediyorken modern iktisadi büyümenin dikkate değer olumlu edinimleri ile beklenmedik olumsuz sonuçları gelişmiş ülkelerde bile eş zamanlı olur.

Modern iktisadi büyümenin sorunlu yönlerini belirttik, çünkü bu sorunlar bu alanda daha ileri araştırmaların doğrultularını işaret eder. “Sürpriz”li ve zımnen açıklanan “muammalar” olan bu yönler, yalnızca arzu edilebilir olmamaları bakımından sorun teşkil etmezler, ayrıca sahip olduğumuz niceliksel verilerin ve özellikle de analitik varsayımlarımızın bize tam bir görüş ve açıklama sağlayamamasından dolayı da sorun teşkil ederler. Daha önce belirtildiği gibi milli hâsılanın geleneksel ölçümleri ve bileşenleri, temel teknolojik yenilikleri yönlendirmek için yapılan iktisadi ve sosyal yapıdaki düzenlemelerin birçok maliyetini yansıtmaz; aslında bazı olumlu getirilerini de ihmal eder. Bu ölçümlerin dayandığı erken dönem teorileri üretim faktörlerini nispeten dar bir biçimde tanımladı ve verimlilikteki artışı açıklanamayan bir boşluk, bilgisizliğimizin bir ölçütü olarak bıraktı. Bu hatanın yeni bulgularla karşılaşması, son yıllarda bu alanda hararetli bir tartışmanın ve milli hesapların çerçevesini bir sermaye yatırımı olarak eğitim, kent hayatına geçiş, kirlilik ya da kitlesel üretimin diğer olumsuz sonuçları gibi gizlenmiş fakat şüphesiz ki çok önemli olan maliyetleri içeren bir şekilde genişletme çabalarının doğmasını sağladı. Bu çabalar daha iyi sağlık koşulları ve uzun yaşam, daha çok hareketlilik, daha fazla boş zaman, daha az oranda gelir eşitsizliği vb. ölçülmeyen bazı olumlu getirileri de ortaya çıkaracaktır. İktisadi analiz çerçevesi için ek bilgilerin dâhil edilmesi ile ilgili çabalar, zamanın kullanımına ve yalnızca tüketimdeki iktisadi karar alıcı olmaları bakımından değil yatırımcı olarak da hanehalklarına daha çok özen gösterilmesi aynı doğrultudaki adımlardır. Teoride ve birçok gelişmiş ülkenin kendisinde iktisadi büyümenin gelişmesi ile ilgili birçok analitik ve ölçüme dayalı problem olduğu açıkça görülmektedir; başka bir araştırmacı, gelişmiş ülkelerdeki iktisatçıların uzun yıllardır yaptığı gibi, analizin bazı yönlerinde, ulusal iktisadi hesaplamalarda ve ampirik bulgular stokunda temel değişiklikler yaparak daha ileri bir araştırma yapabilir.

Az gelişmiş ülkeler için iktisadi büyümenin külfetleri daha farklıdır: daha geniş, iktisadi analiz sürecinde kullanmak için dikkatle incelenip test edilmiş verilerin sağlanmasının gerekliliği. Daha önce belirtildiği gibi az gelişmiş ülkelerde veri ve iktisadi analiz stoku gelişmiş ülkelere göre daha zayıftır; bu durum fiziksel sermaye stoku bakımından da benzer şekildedir. Son yıllarda, bazı az gelişmiş ülkelerde hızlı bir veri birikimi mevcut olsa da Çin gibi bazı yerlerde veriler içerdeki ya da dışarıdaki düşmanlar için faydalı bilgiler olarak görünmektedir ve hükümetler tarafından açıklanmamaktadır; hatta muhtemelen toplanmamaktadır bile. Az gelişmiş ülkelerin kendi içinde araştırma yapmak için zaman ayıracak iktisatçıların ve diğer sosyal bilimcilerin kıt olması, gelişmiş ülkelerdekilerin de

TER, 2(1), S. Kuznets. p.32-43.

Turkish Economic Review

kendi ülkelerinin sorunları ile olan olağan meşguliyetleri nedeniyle böylesi araştırmacılar tarafından bu verilerin analizi geri kaldı. Sınırlı bir beklenti ile gelişmiş ülkelerdeki analizlerin ve ölçümlerin düzeltilmesi işinin, az gelişmiş ülkelerle ilgili çok gerekli çalışmaların dışlanması ya da ihmal etmesi şeklinde yürütülemeyeceği, çalışmaların az gelişmiş ülkelerin performanslarının niceliksel dayanakları ve kurumsal koşullarının üstesinden gelen, buna ek olarak bu ülkelerdeki esas engellerin ve bunlar için en uygun politik reçetelerin ne olduğu üzerine yoğunlaşan çalışmalar olması dilenebilir.

Kaynakça

- Bairoch, P. et al. (1968). The working population and its structure, *International Historical Statistics*, vol.1, Brussels.
- Hagen, E. E. & Hawrylshyn, O. (1969). Analysis of World income and growth, 1955-1965, *Econ. Develop. Cult. Change*, 18, Part II, 1-96.
- Kuznets, S. (1971). *Economic Growth of Nations: Total Output and Production Structure*, Cambridge, Mass.
- Kuznets, S. (1966). *Modern Economic Growth. Rate, Structure, and Spread*, New Haven.
- United Nations, (1969). *Yearbook of National Accounts Statistics*, vol. II. International Tables, New York.

Copyrights

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to the journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

